

Pukovnik

dr Milan JOVANOVIĆ

O VOJNIM ASPEKTIMA MEĐUNARODNE KONFERENCIJE O BEZBEDNOSTI I SARADNJI

Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji* (KEBS), koja je održana u Helsinkiju (30. i 31. jula i 1. avgusta) 1975. godine, smatra se veoma značajnom i po zaključcima sadržanim u *Završnom dokumentu* Konferencije i po tome što je prvi put u diplomatskoj istoriji u pregovorima učestvovao toliki broj zemalja (sve evropske zemlje, osim Albanije, a od vanevropskih — SAD i Kanada). Konferencija je na kraju usvojila Završni dokumenat, koji sadrži sledeće delove: Pitanja koja se tiču bezbednosti u Evropi; Pitanja koja se tiču bezbednosti i saradnje u Mediteranu; Saradnja u oblasti privrede, nauke i tehnike i čovekove sredine; Saradnja u humanitarnim i drugim oblastima; Kontinuitet Konferencije.

Za razmatranje pitanja vojnog aspekta te Konferencije od interesa za naše čitaoce je prvi deo Završnog dokumenta, koji se odnosi na bezbednost u Evropi. U tom delu se nalazi *Deklaracija principa kojima se države učesnice rukovode u svojim međusobnim odnosima* (*Deklaracija*) i *Dokument o merama za jačanje poverenja i izvesnim vidovima bezbednosti i razoružanja* (*Dokument o vojnim merama*).

Deklaracija sadrži opšte političke principe o ponašanju država u međusobnim odnosima i njihove političke obaveze radi ostvarenja bezbednosti i saradnje, dok Dokument o vojnim merama sadrži neke konkretne obaveze u vezi sa oružanim snagama.

Međutim, imajući u vidu komplementarnost političkih i vojnih vidova bezbednosti u Evropi, u okviru političkih obaveza država koje su date uz svaki od principa navedenih u Deklaraciji, posredno

* Dokumenta sa evropske konferencije o bezbednosti i saradnji *Vojno delo* je donelo u br. 5/75.

su ugrađene i političko-vojne obaveze, bez kojih je nemoguće ostvariti te principe. Prema tome, u tom delu Završnog dokumenta postoje obaveze koje se posredno odnose na oružane snage preko političkih obaveza država (političko-vojne obaveze) i neposredne obaveze u vezi sa oružanim snagama sadržane u Dokumentu o vojnim merama.

Deklaracija proklamuje deset kapitalnih principa o saradnji među državama. Oni su toliko značajni i bitni da se slobodno može reći da nepoštovanje bilo kog od njih onemogućuje ili veoma otežava tu saradnju. Ti principi su: suverena jednakost, poštovanje prava inherentnih suvereniteta; uzdržavanje od pretnje silom ili upotrebe sile; nepovredivost državnih granica; teritorijalni integritet država; mirno rešavanje sporova; nemešanje u unutrašnje poslove; poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, uključujući slobodu misli, savesti, veroispovesti i ubeđenja; jednaka prava i samoopredeljenje naroda; saradnja među državama; savesno ispunjavanje obaveza prema međunarodnom pravu.

Budući da su svi ti principi već proklamovani u ranijim međunarodnim dokumentima i u međunarodnom pravu, kao što su Povelja Ujedinjenih nacija, Deklaracija o pravima čoveka i drugim, Deklaracija predstavlja reafirmaciju tih principa u odnosima među državama. U njoj su bliže razrađeni suština i smisao tih principa i ugrađene političko-vojne obaveze. Neke od njih su nove, a neke sadrže savremenije shvatanje ranijih obaveza, na šta ćemo posebno ukazati.

POLITIČKO-VOJNE OBAVEZE

Političko-vojnim obavezama se, ustvari, izražava vojni aspekt tih principa.

Tako, proklamujući obavezu država da se uzdržavaju pretnje silom ili upotrebe sile, u Deklaraciji se predviđa i dužnost država da se uzdržavaju od svih akata koji predstavljaju manifestaciju sile, ili direktnu ili indirektnu upotrebu sile protiv druge države. Pod tim se podrazumevaju razni oblici sile, ali se na prvom mestu misli na oružanu silu. Značajno je i to da su države učesnice prihvatile novu obavezu da će se u međusobnim odnosima uzdržavati i od bilo kakvog akta represalije putem sile.

Priznajući nepovredivost državnih granica u Evropi, uneta je obaveza da će se države učesnice uzdržavati od svakog zahteva ili akta zahvatanja i uzurpiranja dela ili celokupne teritorije bilo koje

druge države učesnice. Kad je reč o ovoj obavezi, nema sumnje da se tu uključuje i upotreba vojne sile.

Razrađujući obavezu poštovanja teritorijalnog integriteta svake države učesnice, uneta je nova značajna političko-vojna obaveza u vezi sa vojnom okupacijom. Zbog toga ćemo je citirati u celini: »Države učesnice će se, isto tako, uzdržavati od toga da teritoriju druge države učesnice učine predmetom vojne okupacije ili drugih mera neposredne ili posredne upotrebe sile u suprotnosti sa međunarodnim pravom, ili predmetom prisvajanja putem takvih mera ili pretnje njima. Nijedna takva okupacija ili prisvajanje neće biti priznati kao zakoniti«.

Budući da se ta obaveza odnosi na poštovanje principa teritorijalnog integriteta država, njena suština se sastoji u osporavanju prava bilo kojoj zemlji da putem vojne okupacije ili drugom upotrebom sile, protivno međunarodnom pravu, prisvoji deo teritorije druge države i time naruši njen integritet. Ta zabrana je posebno značajna zbog toga što se time osporava svako nasilno prisvajanje teritorije druge države, pa i putem ratne vojne okupacije, što potvrđuje naše shvatanje da se deo teritorije, u koji bi u toku rata eventualno ušao agresor, smatra samo kao »privremeno zaposednut od neprijatelja«.

Princip nemešanja u unutrašnje poslove drugih država svakako podrazumeva obavezu uzdržavanja od bilo kog oblika oružane intervencije ili pretnje takvom intervencijom protiv druge države.

U vezi sa tim principom uneta je, takođe, jedna novina, a to je dužnost država da se uzdržavaju od neposrednog ili posrednog pomaganja terorističkih ili subverzivnih i drugih aktivnosti usmerenih ka nasilnom zbacivanju režima druge države učesnice.

Iako je i do sada postojala zabrana mešanja u unutrašnje poslove drugih zemalja (mada nije mnogo poštovana), koja po prirodi stvari podrazumeva i zabranu pomaganja terorističkih i subverzivnih aktivnosti, do sada ni u jednom međunarodnom dokumentu ta zabrana nije bila ovako deciderano navedena. Bez obzira koliko će se poštovati princip nemešanja, izričita zabrana pomaganja terorizma svakako će značiti mnogo u političkoj osudi zemlje koja se te zabrane ne bude pridržavala.

I na kraju, u Deklaraciji je istaknuto da su, radi ostvarenja navedenih principa, države dužne da se uzdržavaju od svake upotrebe oružanih snaga nesaglasno ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih nacija, a naročito od invazije ili napada na teritoriju druge države.

Svemu ovome su dodate i opšte nade i želje u potpuno razoružanje. U vezi sa tim istaknuta je neophodnost preduzimanja mera koje idu u pravcu konačnog postizanja opšteg i potpunog razoružanja pod striktnom i efikasnom međunarodnom kontrolom, a koje treba da dovede do jačanja mira i bezbednosti u celom svetu.

Ovim se posebno želelo podstaći razgovore o smanjenju oružanih snaga i naoružanja u srednjoj Evropi (SOSIN) koji se vode u Beču a u kojima je došlo do zastoja.

Imajući u vidu te razgovore, koji se vode između velikih sila, a i druge razgovore u koje nisu uključene sve zainteresovane države (naročito manje), na kraju Deklaracije je ukazano na značaj obaveštavanja svih učesnika KEBS-a o rezultatima tih pregovora.

Za mir i saradnju značajno je i to što se na KEBS-u takođe razgovaralo i o unapređenju bezbednosti i stabilnosti na Mediteranu i, u vezi sa tim, o smanjenju oružanih snaga u ovoj oblasti.

VOJNE MERE

U želji da uklone uzroke zategnutosti i da ojačaju međusobno poverenje i saradnju na navedenim principima, države učesnice te Konferencije su u *Dokumentu o merama za jačanje poverenja i izvesnim vidovima bezbednosti i razoružanja* usvojile neke konkretne mere u vezi sa oružanim snagama. Jedne su obavezne, dok su druge fakultativne.

Najznačajnija je obaveza da svaka država obavesti sve druge države učesnice Konferencije (notifikacija) o svakom vojnom manevru u Evropi u kome učestvuje više od 25.000 ljudi kopnenih formacija koje dejstvuju samostalno ili u kombinaciji sa vazдушnim ili pomorskim snagama. Pod kopnenim formacijama podrazumevaju se i amfibijske i vazdušnodesantne jedinice. U slučaju samostalnih manevara amfibijskih ili vazdušnodesantnih jedinica ili kombinovanih manevara u kojima one učestvuju, efektivni tih jedinica su uključeni u navedeni zbir.

Notifikacija je poželjna i u slučaju kombinovanih manevara koji ne dostižu navedeni zbir, a u kojima kopnene snage dejstvuju zajedno sa brojno jakim amfibijskim ili vazdušnodesantnim jedinicama.

U slučaju kad se teritorija države učesnice proteže izvan Evrope, prethodna notifikacija se daje samo za manevre koji se vrše u zoni dubine 250 km od njene granice koja se nalazi naspram bilo koje druge evropske države učesnice ili koja im je zajednička, s tim što

se ne mora izvršiti notifikacija manevra kad se ta zona pruža uz granicu koja se nalazi naspram neke vanevropske države, koja nije učesnica Konferencije, ili im je ta granica zajednička.

Notifikacija se daje najkasnije 21 dan pre početka manevra, a izuzetno može i kasnije kada se o organizovanju manevra odluči u kraćem roku, ali je ipak treba izvršiti što je moguće pre početka manevra. Ona treba da sadrži podatke o nazivu manevra (ako ga ima), opštem cilju manevra, državama koje u njemu učestvuju, tipu i brojnoj jačini angažovanih snaga, zoni manevra i predviđenom vremenu za njegovo izvođenje. Preporučeno je da države, ukoliko je to moguće, pruže i druga odgovarajuća obaveštenja, a naročito ona koja se odnose na sastavne delove snaga koje učestvuju u manevru i na vreme kad će ti delovi snaga biti angažovani.

U Dokumentu je sugerisano da države notifikuju i vojne manevre manjeg obima od navedenog, naročito državama koje se nalaze blizu zone manevra. Dobrovoljna razmena posmatrača na manevrima smatra se kao vrlo korisna mera u razvijanju saradnje. Razmena, dakle, nije obavezna, ali je preporučljiva. Radi jačanja poverenja među državama, preporučena je prethodna notifikacija i svih većih pokreta vojnih jedinica.

I na kraju, razmena vojnog osoblja i poseta vojnih delegacija smatraju se jednim od značajnih oblika unapređenja međusobnog razumevanja.

Iz ove informacije se može zaključiti da Završni dokumenat Konferencije, u odnosu na oružane snage, sadrži više političko-vojnih, nego čisto vojnih obaveza. Zbog toga se smatra da je uspeh Konferencije na vojnom planu skroman. Međutim, bez obzira na to, rezultati u vezi sa vojnom bezbednosti mogli bi ubuduće biti veći ako bi se države učesnice u političkim odnosima ponašale u skladu sa proklamovanim principima. Izvesne manje vojne obaveze, kao što je notifikovanje vojnih manevra, svakako su korisne i doprinose jačanju poverenja među državama i bezbednosti u Evropi, ali one u vezi s tim ne mogu mnogo učiniti.

Iako Završni dokument Konferencije nije međunarodno-pravni ugovor (već više dogovor o političkom ponašanju), moralna i politička vrednost preuzetih obaveza je vrlo visoka, jer su taj dokument potpisali najviši predstavnici država.

Može se reći da sve te obaveze pored ostalog, i sa vojnog aspekta predstavljaju značajan korak u procesu ostvarivanja bezbednosti i sprečavanja narušavanja mira u Evropi, pa i šire, budući da su Završni dokumenat potpisale i SAD i Kanada. Ovo utoliko više što neke

obaveze političko-vojnog karaktera idu korak dalje u odnosu na dosadašnja shvatanja o pravima i obavezama država, na šta smo posebno ukazali.

Konferencija potvrdom navedenih pozitivnih principa unosi novi duh u odnosima među državama i daje osnovu za ozbiljnu političku osudu onih zemalja koje te principe ne budu poštovala. Činjenica da su već neke zemlje pristupile notifikaciji vojnih manevara (na primer: SSSR, Italija, SR Nemačka, Turska, Kanada) ukazuje na dobru volju da se na vojnom planu sprovedu preduzete obaveze. I neki novi oblici međunarodne političke saradnje i razumevanja, među kojima su za nas najznačajniji nedavni sporazum između SFRJ i Italije i održavanje konferencije za balkansku ekonomsko-tehničku saradnju, su odraz i potvrda duha Helsinkija.

Iako je nesumnjivo da se trajni mir i bezbednost u Evropi i u svetu mogu postići prevazilaženjem blokovske podeljenosti, odnosno ostvarenjem principa politike nesvrstavanja i razoružanjem, zaključci te Konferencije znače veoma mnogo u stvaranju dobre političke klime u celom svetu i podsticanju saradnje među državama.